INGLIZ VA O‘ZBEK NASRIDA BADIIY TASVIR VOSITALARINING PRAGMATIK XUSUSIYATLARI

Gulnoza Rasulova
Global education o’quv markazi

Annotatsiya. Ushbu tezisda ingliz va o‘zbek nasrida badiiy tasvir vositalarining pragmatik xususiyatlari qiyosiy aspektda tahlil qilinadi. Metafora, o‘xshatish, epitet, metonimiya, personifikatsiya, kinoya va mubolag‘a kabi vositalarning muallif kommunikativ niyatini yuzaga chiqarish, matnning emotsional-ekspressiv kuchini oshirish, kitobxonning interpretativ faoliyatini faollashtirish hamda milliy-madaniy ma’nolarni ifodalashdagi o‘rni yoritiladi. Ingliz va o‘zbek nasrida obrazlilikning universalligi bilan bir qatorda, uning milliy tafakkur, tarixiy tajriba, madaniy kod va nutqiy odatlar bilan belgilanadigan farqli jihatlari ochib beriladi. Tadqiqot natijalari badiiy matnni lingvopragmatik va lingvomadaniy yondashuvlar asosida o‘rganish uchun nazariy hamda amaliy ahamiyat kasb etadi.

Kalit so‘zlar: pragmatika, badiiy tasvir vositalari, metafora, o‘xshatish, epitet, metonimiya, personifikatsiya, kinoya, nasr, lingvopragmatika, lingvomadaniyat.

Abstract. The thesis provides a comparative analysis of the pragmatic features of figurative devices in English and Uzbek prose. It focuses on metaphor, simile, epithet, metonymy, personification, irony and hyperbole as linguistic means that reveal the author’s communicative intention, intensify emotional and expressive impact, activate the reader’s interpretation and transmit culture-specific meanings. Along with universal mechanisms of imagery, the study highlights differences conditioned by national mentality, historical experience, cultural codes and speech conventions. The findings are relevant to the linguopragmatic and linguocultural study of literary discourse.

Keywords: pragmatics, figurative language, metaphor, simile, epithet, metonymy, personification, irony, prose, linguopragmatics, linguoculture.

Аннотация. В тезисе в сопоставительном аспекте анализируются прагматические особенности средств художественной выразительности в английской и узбекской прозе. Рассматривается роль метафоры, сравнения, эпитета, метонимии, олицетворения, иронии и гиперболы в реализации коммуникативного намерения автора, усилении эмоционально-экспрессивного воздействия текста, активизации интерпретации читателя и передаче национально-культурных смыслов. Выявляются как универсальные механизмы образности, так и различия, обусловленные национальным менталитетом, историческим опытом и культурными кодами.

Ключевые слова: прагматика, средства художественной выразительности, метафора, сравнение, эпитет, метонимия, олицетворение, ирония, проза, лингвопрагматика.

KIRISH

Badiiy matn til tizimining oddiy qo‘llanilishi emas, balki muallifning voqelikka munosabati, estetik ideali, kommunikativ maqsadi va o‘quvchiga ta’sir ko‘rsatish strategiyasini birlashtiruvchi murakkab nutqiy hodisadir. Nasriy asarda fikr faqat xabar tarzida berilmaydi; u obraz, ramz, assotsiatsiya, baho va yashirin ma’no orqali shakllanadi. Shu sababli zamonaviy filologiyada badiiy matnning stilistik xususiyatlari bilan bir qatorda uning pragmatik tabiati ham alohida ilmiy ahamiyat kasb etmoqda.

Pragmatika til birliklarining aniq kommunikativ vaziyatda qanday maqsadda qo‘llanishini, so‘zlovchi yoki muallifning niyatini, adresatning qabul qilish xususiyatlarini va nutqiy ta’sir mexanizmlarini o‘rganadi. Badiiy matn kontekstida esa pragmatik tahlil muallif–matn–kitobxon uchligi asosida amalga oshiriladi. Muallif muayyan badiiy vositani tanlaydi, matn ushbu vositani kontekstual

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

ma’no bilan boyitadi, kitobxon esa uni o‘zining lingvistik, madaniy va hayotiy tajribasi orqali talqin qiladi.

Ingliz va o‘zbek nasri turli tarixiy va madaniy muhitlarda shakllangan bo‘lsa-da, har ikkala adabiy an’anada obrazli ifoda vositalari estetik ta’sirning tayanch komponenti sifatida xizmat qiladi. Metafora, o‘xshatish, epitet, metonimiya, personifikatsiya, kinoya va mubolag‘a kabi birliklar voqelikni oddiy tasvirlashdan ko‘ra kengroq vazifani bajaradi: ular baholaydi, ta’sir qiladi, yashirin ma’no hosil qiladi va kitobxonni muallifning badiiy dunyosiga olib kiradi.

Mazkur tadqiqotning maqsadi ingliz va o‘zbek nasrida qo‘llanadigan asosiy badiiy tasvir vositalarining pragmatik imkoniyatlarini aniqlash, ularning universal va milliy-madaniy xususiyatlarini qiyoslashdan iborat. Tadqiqot vazifalari sifatida badiiy tasvir vositalarining pragmatik mohiyatini izohlash, asosiy trop va figuralarning kommunikativ funksiyalarini tavsiflash, ingliz va o‘zbek nasridagi o‘xshash hamda farqli tendensiyalarni ko‘rsatish belgilandi.

Badiiy tasvir vositalarini qiyosiy o‘rganishda milliy-madaniy komponent alohida o‘rin tutadi. Chunki obrazlilik tilning lug‘aviy imkoniyatlari bilan bir qatorda, xalqning tarixiy tajribasi, tabiatga munosabati, diniy-madaniy qadriyatlari, maishiy turmushi va kollektiv xotirasi bilan ham shakllanadi.

Ingliz nasrida dengiz, tuman, yomg‘ir, bog‘, ko‘cha, uy, fasllar va ijtimoiy muhit bilan bog‘liq obrazlar ko‘pincha psixologik holatni ramziy ifodalashga xizmat qiladi. O‘zbek nasrida esa quyosh, sahro, dala, bog‘, non, oila, mahalla, ona, ota, tuproq, yo‘l kabi tushunchalar milliy-madaniy assotsiatsiyalarni kuchli uyg‘otishi mumkin. Albatta, bu tasnif mutlaq emas; har ikki adabiyotda individual muallif uslubi birlamchi ahamiyatga ega.

Birinchi omil – muallifning kommunikativ niyati. Muallif badiiy vositani tasodifan emas, ma’lum bir maqsad asosida tanlaydi. U qahramonni ideallashtirish, tanqid qilish, dramatik vaziyatni kuchaytirish yoki o‘quvchini ma’lum bir psixologik holatga olib kirishni ko‘zlashi mumkin.

Ikkinchi omil – kontekst. Bitta so‘z yoki obraz turli matnlarda mutlaqo boshqa pragmatik ma’noga ega bo‘lishi mumkin. Shu sababli badiiy vosita alohida gap doirasida emas, mikrokontekst va makrokontekst asosida tahlil qilinishi kerak.

Uchinchi omil – kitobxonning fon bilimlari. Tarixiy, diniy, adabiy yoki madaniy ishoralar faqat tegishli bilim mavjud bo‘lganda to‘liq anglanadi. Demak, pragmatik ta’sir muallif va adresat o‘rtasidagi umumiy bilim maydoniga ham bog‘liq.

To‘rtinchi omil – milliy-madaniy assotsiatsiyalar. Bir obraz turli xalqlarda turlicha baholovchi mazmun kasb etishi mumkin. Shu jihatdan qiyosiy pragmatika nafaqat til birliklarini, balki ular ortidagi madaniy modellarni ham tahlil qiladi.

XULOSA

Ingliz va o‘zbek nasrida badiiy tasvir vositalari asarning estetik tuzilishi bilan bir qatorda, uning pragmatik mazmunini ham belgilaydi. Metafora, o‘xshatish, epitet, metonimiya, personifikatsiya, kinoya va mubolag‘a muallifning kommunikativ niyatini amalga oshiruvchi, kitobxonning interpretativ faoliyatini faollashtiruvchi va emotsional ta’sirni kuchaytiruvchi muhim vositalardir.

Qiyosiy tahlil shuni ko‘rsatadiki, ingliz va o‘zbek nasrida obrazlilikning asosiy mexanizmlari umumiy bo‘lsa-da, ularning konkret ifodasi milliy-madaniy omillar bilan belgilanadi. Ingliz nasrida individual psixologik tasvir, nozik kinoya va ramziy muhit yaratish kuchli bo‘lsa, o‘zbek nasrida xalqona obrazlar, tabiat, urf-odat, oila va ijtimoiy qadriyatlar bilan bog‘liq assotsiativ qatlam faol namoyon bo‘ladi.

Badiiy tasvir vositalarining pragmatik tahlili matnda yashirin baho, muallif pozitsiyasi, emotsional yo‘naltirish va madaniy kodlarni aniqlash imkonini beradi. Shu sababli mazkur yo‘nalish stilistika,

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

pragmalingvistika, lingvomadaniyatshunoslik hamda tarjimashunoslik kesishmasida istiqbolli tadqiqot sohasi hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Salomov G‘. Tarjima nazariyasiga kirish. — Toshkent, 2016.
2. Salomov G‘. Til va tarjima. — Toshkent: Fan, 1966.
3. Salomov G‘. Tarjima tashvishlari. — Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san’at nashriyoti, 1983.
4. Baker, M. In Other Words: A Coursebook on Translation. 3rd ed. — London: Routledge, 2018.
5. Newmark, P. A Textbook of Translation. — New York: Prentice-Hall International, 1988.
6. Nida, E. A., Taber, C. R. The Theory and Practice of Translation. — Leiden: Brill, 1969.
7. Jumaeva, M., & Mahmudjonov, I. (2022). Chet tillarini o'qitish va uning bugungi yoshlarni ijtimoiy munosabatlarga jalb qilishdagi ahamiyati. *Iqtisodiyot va sotsium* , (4-2 (95)), 186-189.
8. Ibroximjon, M., & Mukarrama, J. (2022). *HOZIRGI KUN YOSHLARINI IJTIMOIY MUNOSABATLARGA KIRISHISHIDA CHET TILLARINI O'RGATILISHI VA UNING AHAMIYATI. Involta Scientific Journal, 1 (5), 178-182*.
9. Ibrohimjon, M. (2022). Shaxs psixologiyasidagi psixologik inqirozlar va ularni yengib o'tish yo'llari. *Galaxy International fanlararo tadqiqot jurnali* , *10* (4), 743-746.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.